

دادگه‌ی بالایی فیدرالی، به برپارەکه‌ی، ته‌واوی ده‌رچه‌کانی ریکه‌وتن و رایه‌له‌کانی په‌یوه‌ندی نیوان هه‌ریم و به‌غدای داخست

(لۆژیکى دادگه: ئەوهی که من ده‌بیینم بۆ ئیوه، هه‌ر ئەوه‌یه)

پروفیسۆر دکتۆر سەردار قادر محیه‌دین، شارەزا له یاسای دەستووری و دیپلۆماسییه‌تی قه‌یران

دیباچه‌ی برپارەکه له حوکمه‌کانی کۆتایی مه‌ترسیدارترن

دادگه‌ی بالایی فیدرالی عێراق پۆژی 21/2/2024 حوکمی ده‌رکرد سه‌باره‌ت به هه‌ردوو سکالای ژماره 224 و 269 له ساڵی 2023 که بۆ هه‌مان مه‌به‌ست لای دادگه به‌رز کرابوونه‌وه و په‌یوه‌ست بوون به‌ گرتی مووچه‌ی فه‌رمانبه‌رانی هه‌ریمی کوردستان. هه‌ردوو داواکه تایبه‌ت بوون به مووچه‌ی مانگی ته‌ممووز و ئابی ساڵی 2023 هه‌روه‌ک له لاپه‌ره‌یه‌کی برپاری دادگه‌که‌دا هاتوو. **برپارەکه له دووتوی 20 لاپه‌ره‌دا به؛ ئەوه‌ی که سه‌یره دیباچه‌ی برپارەکه هه‌ژده لاپه‌ره و نیوه.** ئەگه‌ر به‌وردی دیباچه‌که بخوینیته‌وه له ناواخندا یان له هه‌ندئێ شوینی، راسته‌وخۆ له برپارەکه مه‌ترسیدارتره بۆ هه‌ریم. گه‌رچی ناتوانین به‌تیره‌ته‌سه‌لی باس له‌و دیباچه‌یه بکه‌ین، به‌لام ده‌توانین له‌م چهند خالانه‌ی خواره‌وه‌دا پوختی بکه‌ینه‌وه و ئاماژه‌یش به‌ ژماره‌ی لاپه‌ره‌کانی برپارەکه بده‌ین:

له سه‌ره‌تادا باس له بیبه‌شکردنی هه‌ردوو مووچه‌ی مانگی ته‌ممووز و ئابی 2023 ده‌کات، نه‌ک ته‌واوی مووچه‌کانی فه‌رمانبه‌رانی هه‌ریم (ل1). هه‌ر له‌و نیوانه‌دا ئاماژه به‌وه ده‌کات که نایه‌ فه‌رمانبه‌ران له هه‌ریمی کوردستان باجی مملانی سیاسییه‌کان بدن له ئیستا و له داها‌توودا (ل1و2)؛ ئەمه‌یش هه‌مان گوتاری سیاسی حکومه‌تی هه‌ریمه بۆ ئه‌و حاله‌ته و ئه‌وان جه‌ختیان له‌سه‌ر کردوته‌وه. دادگه جه‌خت له‌سه‌ر ئەوه‌یش ده‌کاته‌وه که ده‌سه‌لاتی ئه‌وان ته‌نیا له‌سه‌ر ده‌ستوورییونی یاساکانه نه‌ک پا‌به‌ندکردنی ده‌سه‌لاتی جیبه‌جیکردن بۆ ئەوه‌ی کاریک ئەنجام بدات (ل2). به‌مه‌یش خۆی بیبه‌ری ده‌کات له‌وه‌ی که پ‌رووی داوه و که پ‌روو ده‌دات. ته‌واوی جیبه‌جینه‌کردنی یاسای بوودجه‌ی ساڵی 2023، خستۆته ئۆبالی حکومه‌تی هه‌ریم؛ ئەوه‌یشی به‌ ده‌رچوون له یاسا و پیشیلی ده‌ستوور ناوزه‌د کردووه. له لایه‌کی تریشه‌وه به‌ناپاراسته‌وخۆیی هه‌ریم به‌وه تاوانبار ده‌کات که برپارەکانی دادگه‌ی فیدرالی جیبه‌جی نه‌کردووه که برپارەکانی پا‌به‌ندکه‌ر و یه‌کلاکه‌ره‌وه‌ن. ئاماژه‌یش به‌وه ده‌کات که: به‌پێی ماده‌ی 36 له په‌رپه‌وی دادگه‌ی فیدرالی، ئەوه‌ی که ریکه‌ر له جیبه‌جیکردنی برپارەکانی، خۆی تووشی لیپرسینه‌وه‌ی یاسایی ده‌کات.

ئهمه یه‌کیک بوو له برپارە ده‌گمه‌نه‌کانی دادگه که له دیباچه‌که‌یدا بۆ سه‌لماندن په‌نای بۆ شیکردنه‌وه‌ی ئایینی بردووه سه‌باره‌ت به یاسا و فه‌رمانه‌روایی و، باس له ژبانی شایسته ده‌کات بۆ مروّقه‌کان، به‌لام ته‌واوی شیکردنه‌وه ئایینییه‌که، مه‌زه‌به‌بیانه‌یه و هه‌ر له‌و پروانگه‌یه‌وه باس له فه‌لسه‌فه‌ی ده‌وله‌تداری و حوکم

دهكات (ل10). دواتر باس لهوه دهكات ئهگه ر فهلهسهفهى دهولهتدارى بهو شيوهيه نهبى، ههستى دژايهتى بۆ دهولهت دینته ئاراوه و يهكپارچهيى ولاتيش دهخاته مهترسييهوه (ل 10)، بهلام دوور و نزیک باس له واقعى دهولهتدارى ئیستای عیراق ناکات. دواتر ههولى داوه ههست و سۆزى گهلى كورد ببزوينى و وای دهرخستوه كه دادگه له بهرهى ئهواندايه دژ بهو ستهمهى كه له ههریم لییان دهكرى (ل10) و، ئهه واقعهى كه ئیستا له ههریم كهوتوتهوه له برینى مووچه و بوودجه و قووتپرین، ئهوان لیى بهرپرسیار نین و ههموو بهرپرسیاریتیهكهى خستوته سهر حكومهتى ههریم، بهوهى كه حكومهتى ههریمه ناهیللى گهلى كورد ژيانكى شایستهى ههبى بهپى ماددهى 30 دهستور (ل11) و به شيوهيهكى ناراستهوخویش ئهوهمان پى دهلى كه حكومهتى ههریمه دهستى داوته تالانكردى دهرامهت و داهاى ههریم و گهلى كوردیان لی ببهش كردوه (ل 12).

ههر بهو شیوازه ناراستهوخویه به ههریمی كوردستان دهلى و تاوانبارى دهكات كه حكومهتى ههریم بهربهستى راستهقینهيه له بهردهم جیبهجیكردى دادپهروهى و ئاسایشى كۆمهلايهتى. لهو بارهيهوه دادگه پابهندى خوى به بهرژهوهندى گشتى گهلهوه بهستوتهوه ههروهك ئهوهى كه خوى وینای دهكا و له سهروو ئامانجه دهستوریهكانهوه دهیبینى. ئهوهیش ههولیکى جدیدییه بۆ ههمواركردهوى دهستور، بهوهى كه دهستورهكهى ئیستا، ههچهنده له چهند شوینیکى دیباچهكه وهسفى دهكات، بهلام به دهستوریکى بیكهلكى دهزانى و بهناراستهوخو ئاماژهيه بۆ پيوستبون به ههمواركردى؛ ئهوهیش بهو بیانوهى كه ئهه ئامانجهى له دهستوردا هاتون، ناتوان بهرژهوهندى گشتى بیننه دى.

سهبارهت به سامانى نهوت و گازیش، بهدهر له ههریم وهك يهكهيهكى فیدرالى، يهكلایى دهكاتوه كه سامانیکى گشتى گهلى عیراقه و دهبى لهلايهن دهسهلاتى فیدرالییهوه بهرپوه ببردى؛ ئهمهیش پيچهوانهى خودى دهستوره. ههر بهناراستهوخویش ئاماژه بهوه دهكات كه ههریم يهكهيهكى فیدرالى نییه و له دهستور دهرچوه و بونیادهكانى ههریمیکى تهواوى تیدا نییه؛ له چندان شوینیش پیشیلی دهق و دهسهلاته دهستوریهكانى كردوه.

لهوه زیاتر، جهخت دهكاتوه لهسهه دهسهلاته دیپلوماسییهكان، بهوهى كه له تايبهتمهندى دهسهلاتى فیدرالیان و ههریم ئهه مافهى نییه. دادگه دهیهوى وای دهربخات كه ههریم ئهوهندهى وهك دهسهلاتیکى هاوتهریب له تهك دهولهتى عیراق رهفتار دهكات، ئهوهنده وهك ههریمیکى فیدرالى رهفتار ناکات؛ ئهوهیش مهقبوول نییه و، پيوسته پههلهمان و دهسهلاتى راپهواندن ئهه حالهته چارهسهه بکن (ل 15). له لایهكى تریشهوه بۆ كه مكردهوى دهسهلات و پیگهى ههریم و هیچ حیسابنهكردنیک بۆ ههریم وهك يهكهيهكى ناو دهولهتى فیدرالى، باس لهوه دهكات كه دامودهزگه حكومیهكانى ههریم دهتوانن به شيوهيهكى راستهوخو و دوور له نوینهرايهتى ههریم له بهغدا پهیههوى لهگهله وزارهتى دارایی عیراقى بهستن (ل 15). له ئاکامیشدا ئهوهمان پى دهلى كه ئهوه تیگهیشتنى تهواو و یاساییانه و دهولهتمهداریه له دهستور و ههر حیسابیش بۆ ئهه تیگهیشتنهمان دهكرى و ههر بهو دیدگهيهیشهوه دهستور جیبهجی دهکهن (ل 15).

له بریارهكهدا زور جهخت لهسهه وزارهتى دارایی عیراقى كراوتهوه و، كراوته سهنتهرى دارایی و هیچ حیسابیک بۆ ههریم نهكراوه؛ واته له پرهنسیبى فیدرالییهتهوه خزاوه بۆ سینترالیزم. بهو پيیهیش لهه بارودوخه سهختهى عیراق ئهوهى كه لهناو حكومهت حوكم دهكات، وزارهتى داراییه و بهس، وزارهتى دارایی لهلايهن “مالیکى” يهوه ئاراسته دهكرى، مالیکیش يهكیکه له بکهره سیاسیه ئهکتیفهكانى ئیران له

عیراق. لهو هیش زیاتر، دادگه له دیباجه کهیدا به شیوهیه کی راشکاوانه ئاماژه بهوه دهکات که ئه و چهند گوژمه پارهیهی که له لایهن حکومهتی فیدرالییه وه وهک قهرز دراوه ته هه ریم، پێچه وانیهی یاسای بوودجهی سالی 2023یه.

ئه گهر سه رنجیکی ورد له ته وای دیباجه ی بریاره که بدهین: ته وای به رپرسیاریتی خستوته سه ر هه ریم و ئه و ی به گرفت بۆ چاره سه ری کیشه کانی نیوان هه ریم و به غدا داناوه، بئ ئه و ی دوور و نزیک باس له حکومه تی فیدرال بکات، به و ی که تا چه ند به رپرسیاریتی ده که ویتته سه ر؛ به لکوو له و دیباجه یه دا به مه به ست و ئه نقه ست دادگه و حکومه تی فیدرالیان له بارودوخه که بیبه ری کردووه. له کو تایشدا به نا راسته وخو دهیه وئ سه روکی ولات بینیتته ناو هاوکیشه که وه، به و ی که ئه و وهک پاریزه ری ده ستوور و جیبه جیکردنی و یه کپیزی ولات، ده بی رۆلی ده ستووری خو ی ببینی؛ ئه ویش به و مه به ستی که له و ریگه یه وه درزیکی تر بخاته ناو یه کپیزی کورد و، سه روککو ماریش سیمای کوردی لی بسه نیته وه.

ئه ی دیباجه ی بریاری دووم سه باره ت به هه لبژاردنه کانی هه ریم ده بی چو ن بیت؟

بئ گومان ئه ویش به هه مان شیوه ی بریاری دادگه سه باره ت به موچه باس له چه ند ته وه ریک ده کات: فه لسه فه ی ده وه تداری. ئه و ی که خو یان لی حالین، ده سه لات ه فیدرالییه کان له وانه ده ستوهر بده نه کاروباره کانی هه ریم، بیانوه ی نانه وه بۆ زیاتر له قالبانی هه ریم، شیکردنه وه ی ده که کان له روانگه ی ماف و ئازادییه که سییه کانه وه له ماده ی 15 – 46 نه ک پرنسیپه فیدرالییه کان، که هه ریم تاییه تمه ندی خو ی هه یه، ئه وه شمان پئ ده لی که هه ریم له ده ستوور ده رچوو ه... هتد. دوا که و تنی بریاره که له راگه یاندنی، به و شیوه تیرو ته سه له ی بریاره که ی موچه، ده گه ریتته وه بۆ ئاماده کردنی پیشه کی بریاره که، ئه مه ش ئه وه مان پئ ده لی که حوکمه کانی کو تایی بریاره که ی هه لبژاردنی په ره مانی کوردستان، راگه یندراون پیش نووسینه وه ی بریاره که به ته وای، که ئه مه با به تیکی دی گه ره که، چونکه حوکمه کانی بریاره که ی موچه ییش پیش هه فته یه ک له نووسینه وه ی بریاره که به ته وای و راگه یاندنی.

که واته ئامانجی راسته قینه ی هه ردوو بریاره که چی بوو؟

- زیاتر له قالبانی هه ریم و که مکردنه وه ی ده سه لات ه کانی و پیگه که ی.
- نانه وه ی ئاشوب و لیکترزانی ریزی نه ته وه یی و نیشتمانی له هه ریمی کوردستان؛ له لایه ک پیرو زبایی ده کری، له لایه کی تریش ره خنه ی توند له دوو بریاره که ده گیری.
- بریاره که هیچی نو یی تیدا نه بوو زیاد له وه ی که له بوودجه دا هاتوو ه. سه باره ت به موچه ی فه رمانبه رانی هه ریم، سه ره تا وا ده زانرا که بریاره که زیاتر حکومه تی فیدرال پابه ند ده کات به ناردنی موچه، به لام هه ر دادگه جه خت له سه ر ئه وه ییش ده کاته وه که ده سه لات ی ئه وان ته نیا له سه ر ده ستوور ببوونی یاساکانه نه ک پابه ند کردنی ده سه لات ی جیبه جیکردن بۆ ئه وه ی کاریک ئه نجام بدات (2ل). که واته دادگه بووه گرفت و کو سپ له به رده م چاره سه ره سیاسیه کان، به تاییه ت ئه و هه وه ی که سه روکی هه ریم له سه ره تای سالی 2023 به سه ردا نی کردنی بۆ به غدا خستیه گه ر. که واته به رگرتن بوو له هه ر هه و لکی سیاسی بۆ چاره سه ر.
- ریگه خو شکردن بۆ پیشیلکردنی په رهنسیپه کانی فیدرالییه ت و وه لانانی هه ریم و ئاسایبوونی په یوه ندیکردن به دامه زرا وه کانی به غدا به راسته وخو یی و دوور له حکومه تی هه ریم. ئه مه ییش

زیاتر مه به سستی جیا کردنه وهی "پاریزگای سلیمانی" یه. ئەو دهقهی بپیاره که چوارچی وهی ئەو دهقهیشی تی پهراند که له بوودجهدا هاتوو، به وهی که ئەگەر ناداپهروه ریبه که له دابه شکردنی بوودجهدا له لایهن حکومه تی ههریمه وه که وته وه ئەوا سه رۆکوه زیران له ریگهی لیژنه وه یه کلابیی دهکاته وه. به لام دادگه یه کسه ر ئەو مافهی به دامه زراوه کانی ههریم دا، په یوهندی به وهزاره تی دارایی عیراقه وه بکه ن به شیوه یه کی راسته وخۆ. که واته کارکردنی ته واوه له سه ر نه هیشتنی حکومه تی ههریم.

▪ پرو به پرو بوونه وه که چوو ته قو ناغی هه ولدان بو زالبوون به سه ر ههریمدا و هه لوه شانده وهی. ئەو گوتاره ییش ئیستا به ئاشکرا له لایهن چه ندان سه رکرده وه ره و اجی پی دهری. له وه ییش زیاتر راشکاوانه ده لێن له گه ل هاوپه یمانه کورده کانمان به نیازی جیه جیکردنی ئەو پلانه ین. ههر بو یه ته واو کاریان له سه ر ئەوه کردوو که له ریگهی وهزاره تی دارایی عیراق و بپیاره کانی دادگهی فیدرالی باله وه ته واو قه تماغه و ئیحتوای ههریم بدن. به رای ئەوان ئیستا نۆره ی قو ناغی کو تاییه که ته ویش له باربردی حکومه تی ههریمه به وه شیوه یه ی ئیستا ی. بپیاره که ی دوایی دادگه ییش به ئاشکرا ئەو نیازه ی پیوه دیاره.

▪ بانگه شه کردنی دادگه و فرمیسه که تیمساحیه کانی له حوکمه کانی دهرناکه وی، به لکو له دیباچه که یدا یه. به لی، جه خت له سه ر ناردنی مووچه دهکاته وه، به لام به هه مان شیوازی ئەو بپرانه ی که له مووچه دا هاتوون. ئەوه له دادپهروه ریبه وه نییه، چونکه جو ریک له ریککه وتن له نیوان حکومه تی ههریم و فیدرال له سه ر چو ئیتی ناردنی مووچه و هه موار کردنه وه ی یاسای بوودجه کرابوو. به لام دادگه له لایه ک به ره به سستی یاسایی بو ریککه وتن هینایه ئاراهه و ناردنی مووچه ییش سه ختر کرد، چونکه لای خو ی ئەوه ی یه کلا کردۆته وه که له و بابته دا هه یچ به هایه ک بو ههریم دانه ری. ئەوه ییش عیراق به ره و مه رکه زییه ت یان شه ری ناوخۆ ده بات، چونکه ته نیا مه به ست مووچه نییه، که مافیکی ره وای فه رمان به رانی ههریمه و پیویسته له سه ر حکومه تی ههریم و به غدا بگه نه چاره سه ر، به لکو گرفته که ته نیا له یه ک بابته تی دژوار دایه: ئایا به میکانیزی فیدرالی خه رج ده کری، یان مه رکه زی؟

بپیاره کانی دادگهی فیدرالی؛ پرۆسه یه کی به رده وای مه تر سیدار

ئوه جه وه هری بابته که یه، تا پرسیار له وه بکری: ئایا ئەو بپیارانه ی دادگه، ههریمی کوردستان به ره و کو ی ده بات؟ ئایا پیرۆزبایی بکه ین؟ ده ستخو شی له دادگه بکه ین؟ یان وه ک هه ندی "سیاسه ته دارۆکه ی دی ده لێن، ده بی رۆژی دهرکردنی بپیاره که بکه ینه پشو له ههریم، گوایه وه ک پرسه یه کی نه ته وه یی لی هاتوو؟

به لام جه وه هری بپیاره کان به ده وری دوو بابته تی گرنگدا ده سوو پرنه وه و به پی کات کاری له سه ر ده که ن، ئامانجیش نه هیشتنی قه واره ی ههریمه، ئەوانیش دوو ره گه زه که ی فیدرالی ن: سه ره خو یی (الاستقلال) ی ههریمی کوردستان له چوارچی وه ی ده ولته تی عیراقی فیدرال وه ک یه که یه کی فه رمان په وایی فیدرالی؛ دوو هه میش وه ک به شدار بوو (المشارکة) له حکومه ت و ئیداره ی فیدرالی ولات وه ک ههریم. بو یه که میان دادگه کار له سه ر ئەوه ده کات له ته واوی ده سه لاته تایبه ته کانی ههریم بدات و به ره و مه رکه زیان به ریته وه؛ به و پییه ییش ههریم وه ک پاریزگایه کی گه وره ی عیراق دوای به غدا مامه له ی له گه ل ده کریت و هه یچ به هایه ک بو ههریم و نوینه رایه تییه که ی له به غدا داناری و، ده توانن دامه زراوه کان راسته وخۆ بچنه وه به غدا. سه باره ت به دوو هه میان: ئەوه یه که ههریم له یه که یه کی به شدار بووی ههریمی وه له عیراق، بکه نه

دامه زراوهیه کی شوینکته و پاشکته و تهی عیراق و، راسته و خو مامه له کردن له گهل و ه زارتهی دارایی عیراق. ئیستا به ره و نهوه دهچن که زوربهی کارهکانی هه ریم، که په یوه نیدارن به داراییه وه، له لایهن و ه زارتهی دارایی عیراقه وه کۆنترۆل کراون.

ئهو بارودوخه ی که دهگزه ری، به ریه ککه و تنی هه ردوو لا نزیکتر دهکاته وه، که دوور نییه شه ری ناوخوی سه رتاسه ری عیراقی لی بکه و یته وه، چونکه دادگهی فیدرالی هیچ ده رچه یه کی بو ری ککه و تن نه هیشتوته وه؛ هه ر نه وه یه که نهو ده بیینی و بانگه شه ی نه وه ده کات که ده بی هه ریم پییه وه پابه ند بی و له دیدگهی دادگه وه تازه گه رانه وه بو پره نسپی فیدرالییه ت نه ماوه و ریگه یش له هه ر بانگه یشتیگ ده گری نه گه ر بو فیدرالییه ت بکری، به وه ی بانگه شه ی تائفه گه رییه و ده رچوونه له ده ستوو.

لیکته و ته ی بریاره که له سه ر هه ریمی کوردستان

له و باره یه وه ده توانین ئاماژه بو چه ند ره هه ندیک بکه ین:

- به هیچ شیوه یه ک له سه ر بنه مای فیدرالییه ت مامه له له گهل هه ریم ناکهن.
- هه ولی جددی ده دری- تا نه و په ری گوشار- بو نه وه ی مووچه ی فه رمانبه ران راسته و خو له به غداوه وه ربگی ری له پینا و لاواز کردنی حکومه تی هه ریم. نه ک هه ر له لایهن حکومه تی فیدرال به لکوو دادگهی فیدرالییش له سه نگه ردا ده بی و، له ریگه ی لیدوانه کانی سه روکی ده سه لاتی نه نجومه نی دادوه رییه وه زوو زوو بیری حکومه تی فیدرال ده خاته وه؛ تازه ترینیان نه وه ی 5/3/2024 بوو که چه خت له سه ر مووچه ی فه رمانبه ران ده کاته وه به شیوه یه کی راسته و خو له به غداوه.
- گرفت دروستکردن بو هه نارده کردنه وه ی نه وتی هه ریم. نه وه ی که هه یه له میدیاکان، رووی راسته قینه ی گوتاری سیاسی عیراق نییه.
- سازشکردن بو نه مریکا له چه ندان شوینی تری هه ریمی له ره ژهه لاتی ناوه راست، تا نه مریکا سه باره ت به عیراق بگاته ری ککه و تنیک و پشتیوانییه کانی بو هه ریم که م بکاته وه.
- بریاری بوودجه و بریار له سه ر هه لباژاردنه کانی هه ریم، یه ک پاکیکی ته واوکه رن و لیکنی جودا نین. هه ر بو نه و مه به سه تیش به یه که وه ده رکراون.
- دادگهی فیدرالی به ته واوی په یوه ندییه سیاسییه کانی له پروانگه ی بریاره کانی خو یه وه، گوپی بو په یوه ندییه کارگرییه کان. نه مه یش سه ره داوی پشتکردنه فیدرالییه ته به کرداری. نه وده مییش پانتایی قسه کردن له سه ر ری ککه و تنی سیاسی، بوونی نامینی، به لکوو بنه مای مامه له که ده بیته پره نسپی: جیبه جی بکه دواتر گفتوگو ده که ین! دوا ی نه و قوناغه یش و ه زارته ی دارایی چی به باش زانی، هه ر نه وه یه.
- هیچ پاکتاویکی ژمیریاری له سالی 2004 - تا ئیستا له به ره ژه وه ندیی هه ریم پروو نادات و وه زارته ی دارایی ناچینه ژیرباریه وه، چونکه له دیباچه ی بریاره که دا به راشکاوی له سه ره تاوه بو کۆتایی نه و بیست ساله ی پیشوو، حکومه تی هه ریمی تاوانبار کردوو و به “له ده ستوو ده رچوو” ناوزه دی کردوو.
- له مه ودوا دادگه نه ک هه ر بریاری جیا کردنه وه بو کی شه کان ده رده کا، به لکوو چه ندان حوکمی جینائی (تاوانکاری) بو به رپرس و که سایه تییه کورده کانیس ده رده کا.

- له کاتی رازینه بوونی حکومته تی هه ریم به پرپاره کانی دادگه، له لایهن دادگه وه به پرپر و هوکار له بهردهم دابینبوونی ژیانیکی شایسته بو دانیشتووانی هه ریم، تاوانبار دهکریت. نه وهیش راشکاوانه له دیباچه که دا هاتوو.
- پوولی سهروککووماری بو خووی یه کلابی کردو ته وه، به وهی که دهبی له بهرامبه ر سیاسه ته کانی هه ریم هه لویستی هه بی. به وهیش هه ریمی کوردستان له پشتیوانیی نه ته وهیی سهروککوومار بیبهش دهکات و یه کپزیبی کورد ته واو دهخاته مه ترسییه وه، چونکه تا ئیستا سهروککایه تی کومار هه لویستی له دژی هه ریم نه بووه.

ئایا لایهنه نه رینییه کانی پرپاره که له سهه هه ریم کهم دهکریته وه؟

ئهمه تا بلنی بابه تیکی ئالۆزه. هه ندی پرکاری دهستووری و یاسایی و سیاسی ههن، به لام دهبی حکومته تی هه ریم بزانی که له گه ل کیدا مامه له دهکات، ئایا بژارده کان کامانه ن؟

- یه کپزیبی نه ته وهی و نیشتمانیی کوردستانی له هه ریم. ئهمه یان به هیژترین بژاردیه.
- پرککه وتن له گه ل حکومته تی فیدرالی؛ به لام دادگه ی فیدرالی ته واوی ده رگه کانی بو پرککه وتن له گه ل حکومته تی هه ریم داخستوو، چونکه مه به سه ته که له باربردنی قه وار که یه.
- پیکهاته ی په رله مانی هه ریمی کوردستان، ده توانی پرگری له چهندان هه ولی له باربردن بکات؛ به لام ئایا لایهنه سیاسیه کانی په رله مانی هه ریم له سهه پاکجیک کوک دهبن؟ ئهمه یان قورسه، چونکه نه وهی که به نیازه به شداری له هه ل بژاردن بکات و زوریک له کورسییه کان بباته وه، پیرۆزبایی دهکات و لوغان دهگپری، یان هه ندیکی تریان وا ده بینن که دادگه ی فیدرالی به سهه حکومته تی هه ریمدا سهه که وتوو و پیشنیاری نه وه دهکن که پرۆزی پرپارده رچوونه که بکریته پشوو.
- هه رچی زوو نه وتی هه ریم هه نارده بکریته وه، تا هاوسه نگیی ئابووری بو په یوه ندییه کانی هه ریم و به غدا بگه رپته وه. به لام نه وه بو سالیک دهچیت، حکومته تی فیدرال، به تاییهت وهزاره تی نه وت که به دهست مالیکییه وهیه، دهستیبه دهستی به و بابته دهکات و تا هه نووکه هیچ نیازیکی ئه رینیان نییه.
- هاتنه ناوه وهی لایهنی ده رهکی بو چاککردنه وهی په یوه ندییه کانی هه ریم و به غدا به و شیوه یه ی که له دهستووری عیرا قیدا هاتوو؛ نه و دوو لایهنه ییش “ئه مریکا” و “نه ته وه یه کگرتوو هکان” ن. نیوه ندگیری هه ردوو کیشیان له لایهن حکومته تی عیرا قی و گروپه وه لاییه کانه وه په ت دهکریته وه.
- به رزکردنه وهی سکالا له دادگه نیوده وه لاییه کان سه بارهت به پیشیلکارییه دهستوورییه کانی حکومته تی فیدرال ده رهق گه لی کوردستان.
- جموجوئیکی دیپلوماسیی به هیژ له سهه ئاستی چهندان بواری؛ تا گوشاره نیوده وه لاییه کان له سهه حکومته تی عیرا قی کاریگه ر بن و مل بدن به پرککه وتنی سیاسی.
- سهه رله نوی بونیادنانه وهی دادگه ی فیدرالی بالا؛ به و شیوه یه ی که له دهستووردا هاتوو و بیست ساله به نادهستوورییونی کار دهکات؛ نه و نادهستوورییونه ی دهکری چهندان پرپاری دادگه هه لوه شینیته وه، به تاییهت نه وانیه ی که له تاییه ته ندیی خویدا نه بوون و پرپاری له سهه داون. به لام نه وهیش کاریکی ئاسان نییه؛ راسته به دوو له سهه سیی په رله مانی عیرا قی دهبی، به لام زورینه زور

- زحمه ته پښتو به وه بدات تا دادگه يه كي فيدرالي دروست بښي ته واو له بهر ژه وهندي خوځي نه بښي.
- كه وتنه وه ي جهنگ و نازاوه له ناوچه كه؛ نه وكاتيش حكومه تي به غدا بښي گومان ده بښته لايه ن، به لام لايه نيكي لاواز، كه له وانه يه نه وده م مل بدا بو پښكته وتن.
- رازيوني دادگي فيدرالي و حكومه تي فيدرالي به لوژيكي ده ستور بو چاره سه ركردني قهيران و گرفته كان.

تایا برپاره كانی دادگه يه كلاك ره وهن و هيچ گازه نده يه ك هه لئاگرن؟

نهمه پرهنسيپه گشتيپه كه يه كه بو دادگه دانراوه و ده بښي برپاره كانی به و شيوه يه وه ربگيرين و جيپه جي بگيرين، به لام حكومه تي هه ريم مافي خوځي تي ييني له سه ر برپاره كان هه بښت و داواي پيدا چوونه ويان بگات.

به لام له كوي؟ لاي كام ده سه لات؟ به پي كام ياسا؟

وه لامه كه به م شيوه يه يه: هه ر لاي خودي دادگي بالاي فيدرالي و هه ر به پي ده سه لاته كانی خودي دادگه كه، ده تواني پيدا چوونه وه بگات. نه ویش به پي ياساي په پره وي ناوځوي دادگه ژماره 1 سالي 2021 كه له روژنامه ي وه قاعي عيراقی ژماره 4679 له 13/6/2022 بلاو كراوه ته وه.

له و ياسايه دا له ماده ي ژماره 45 ايدا هاتوه: “دادگه له كاتي پيوستدا بوي هه يه و هه ر كاتيک بهر ژه وهندي ده ستوري و گشتي واي خواست، هه ماري پرهنسيپك بگاتوه كه پيشتر له دو تو يي يه كيك له برپاره كانيه وه حوكمي ده ركردوه؛ به و مه رجه ي كه سه قامگيري پيگه ي ياساي و مافه به ده ستها توه كان نه خاته مه ترسيپه وه.” نه مه يش ته واو به سه ر حكومه تي هه ريمدا ده گونجي. به لام دادگه له ديپاجه ي برياري موچه دا ته واو نه و پيگه يه يشي به پرووي هه ريمدا داخستوه، به وه ي هه ر سكالايه ك لاي دادگه به رز بگاتوه سووي نيه، چونكه پيشتر هه لو يسته كان دژ به هه ريم وه رگيراون.

كورد ده بښي چي بكا؟

- يه كپزي؛ ساپزي برينه كان و به ده سه ته يه ري ده سته كه وته كان و بيپه ها كردني گوشاره كان و برپاره كانی دادگي فيدراليه.
- هه نارده كرده وي نه وتي هه ريم كوردستان؛ تا هاوسه نكي نابوري بو په يوه نديپه كانی نيوان به غدا و هه ريم بگه رپته وه.
- زياتر كردني گوشاره نيوده وله تيبه كان بو سه ر حكومه تي فيدرالي؛ به وه ي گه لي كوردستان سته مليكراوه و ده بښي له به رامبه ر سياسه ته كانی به غدا پشته بگيري.
- سه رخسني پرؤسه ي سياسي هه ريم له پيگه ي هه ليزاردي په رله ماني و شاره وانيبه كانه وه؛ تا شه رعيه تي دامه زراوه بي بگه رپته وه و بو شايي ياساي نه مي نيت.
- جووله ي ديپلوماسي هاوسه نك بو لاي هه موو لايه نه كانی عيراق و هه ريم و ناوچه كه؛ تا نه و په يامه بگات كه به غدا سته م له هه ريم ده كات و تاكه چاره سه ر گه رانه وه يه بو ده ستور.
- به رز كرده وه ي سكالاي خودي دادگه كه به پي ماده ي 45 له په پره وي ناوځوي دادگه كه؛ به وه ي برپاره كان له گه ل پيگه ي ياساي و مافه به ده ستها توه كانی هه ريم له چوارچيوه ي عيراقدا

یەك ناگره‌وه و به‌رژه‌وه‌ندی گشتی و ده‌ستووری پێداچوونه‌وه‌یان ده‌خوازی. هه‌رچه‌نده له‌وانه‌یه بێكه‌لك بێت، به‌لام تا‌قی‌کردنه‌وه‌ی ئه‌و رێگه‌یه‌ش له‌وانه‌یه جارێکی تر نییه‌تپاکی هه‌رێم بۆ پابه‌ندبوونی به‌ ده‌ستووره‌وه دووپات بکاته‌وه.

▪ کارکردنی جددی له‌سه‌ر یاسای دادگه‌ی فیدرالی بالای نوێ؛ که ئیستا له‌لایه‌ن حکومه‌ته‌وه ره‌وانه‌ی په‌رله‌مانی عێراقی کراوه.

▪ جه‌خت‌کردنه‌وه و ده‌ستخۆشی له‌و پره‌نسیپه‌ی حکومه‌تی هه‌رێم که دادگه له‌ بپاره‌که‌یدا دووپاتی کردۆته‌وه؛ به‌وه‌ی مووچه‌ی فه‌رمانبه‌ران و قووتی خه‌لك له‌ مملانی سیاسیه‌کان جیا بکریته‌وه.

هه‌رچه‌نده ئه‌و گوته‌یه‌ی دادگه، “گوته‌یه‌کی ره‌وايه به‌لام بۆ بیانووه‌ینانه‌وه‌یه بۆ کارێکی ناره‌وا.”

▪ هه‌ولدان بۆ جیه‌جیه‌کردنی ماده‌ی 47 و 65 له‌ ده‌ستووری عێراقی که تایبه‌تن به‌ ئه‌نجومه‌نی فیدرالی؛ به‌وه‌یش په‌رله‌مانی عێراقی ده‌بێته‌ دوو-ئه‌نجومه‌نی.

▪ هه‌ولدان بۆ ئه‌کتیف‌کردنه‌وه‌ی یاسای ژماره 13 ی سالی 2008 تایبه‌ت به‌ رپوشوینه کرداریه تایبه‌ته‌کان به‌ پیکه‌ینانی هه‌رێمه‌کان؛ ئه‌ویش به‌ هه‌ماهه‌نگی له‌گه‌ل سونه‌کان و کارکردن له‌سه‌ری، تا ئه‌وانیش 2 – 3 هه‌رێم بۆ خۆیان دروست بکه‌ن. له‌و کاته‌شدا هه‌یج سیمایه‌کی تائیفه‌گه‌ری به‌ هه‌رێمه‌کانه‌وه دیار نابێ.

▪ کۆکردنه‌وه‌ی پشتیوانی بۆ جارێکی تر و ئه‌کتیف‌کردنه‌وه‌ی بپاره‌که‌ی کۆنگرێسی ئەمریکا که له 26/9/2007 به‌ کۆی 75 ده‌نگی پیران له‌ کۆی 98 ده‌نگ ده‌رچوو، که 26 کۆماری بوون و 49 دیموکرات؛ بپاره‌که‌یش جه‌خت له‌سه‌ر دابه‌شکردنی عێراق ده‌کاته‌وه بۆ سه‌ر سێ هه‌رێم. پێ ده‌چی بارودۆخه‌که بۆ هه‌ولدان له‌و باره‌به‌وه ئیستا گونجاو بێ.

▪ ئاماده‌کردنی لیست و رپکاره‌ دارایی و کارگێریه‌کان به‌و شیوه‌یه‌ی که وه‌زاره‌تی دارایی عێراق ده‌یه‌وێ؛ به‌لام دابه‌شکردنه‌که‌ی له‌ تایبه‌تمه‌ندی حکومه‌تی هه‌رێمه‌ نه‌ک فیدرال.

▪ ده‌بێ سه‌رکرده‌یه‌تی کورد به‌ شیوه‌یه‌کی دیراسه‌کراو و دانایانه‌ بیر له‌ هه‌لوێستوه‌رگرتن بکاته‌وه به‌رامبه‌ر دادگه‌ی فیدرالی؛ به‌وه‌ی که دادگه‌ پێشیلی مافه‌ ده‌ستووریه‌کانی هه‌رێمی کوردستانی کردووه.

▪ کورد ده‌بێ ئاماده‌سازی بۆ هه‌موو پێشهاتیک بکات؛ تا دی دۆخه‌که توندتر ده‌بێ و بیانووه‌کانی عێراقیش زۆرتر، تایبه‌ت تا له‌ هه‌لبژاردن نزیك ببینه‌وه؛ چونکه هاوپه‌یمانه‌کانی دادگه و حکومه‌تی عێراق، به‌شدارن له‌ پرۆسه‌ی هه‌لبژاردنی په‌رله‌مانی هه‌رێم و ده‌یان‌ه‌وێ ئه‌نجامه‌کان به‌ خواستی ئه‌وان بکه‌وێته‌وه.